

DÖMSÖDY ANDREA

Olvasóvá nevelés 100 évvel ezelőtt és ma

2. Iskolai könyvtárak az iskolai évkönyvekben

**Szemák István:¹ Ifjúsági könyvtáraink
(Magyar Középiskola, 1910. 94-98. p.)**

Az ifjúsági könyvtárak és az ifjúsági irodalom élénk és állandó érdeklődés tárgya, ami örvendetes jelenség. Folyóiratunk múlt számában Megyesi Ferenc szólt hozzá e nagy fontosságú kérdéshez; – fejtegetéseiről alább szólok részletesebben. Ugyancsak a minap kaptam kezembe Divényi Gyulának legújabbban megjelent kis füzetét, amely hasonlóképpen az ifjúság olvasmányával foglalkozik, és nyomatékosan emeli ki annak nevelő hatását, és egyébként is sok okos és tanulságos dolgot mond el e tárgyról. Azonkívül még csak kiváló pedagógusunk, Neményi Imre² dr-nak arra vonatkozó szép mondását jegyzem ide. „A rendszeresen kezelt”, írta egy kritikai folyóiratban, „és okosan irányított ifjúsági olvasmányoknak, szinte azt mondhatnók, mindenható nevelő erejét. A legtökéletesebb iskolamester, a tapasztalás ezernyi ezer fényes példával megdönthetetlenül igazolja”. Hivatkoztam rá nem csupán azért, mert sokat foglalkoztatott az ifjúság olvasmányaiival egy egész kötetet írt erről a tárgyról, hanem azért is, mert állásánál fogva is sokat tehet az alább említendő bajok orvoslására.

Ennyi azt hiszem elég, ha talán sok is annak igazolására, hogy mi is helyesen ítéljük meg és legalább elméletben méltóképpen értékeljük az olvasmány jelentőségét az ifjúság nevelésének munkájában. Csak az a kérdés tehát csupán az szorul megvitatásra, vajon meg-

**Dömsödy Andrea
2008**

„A jól működő iskolai könyvtár a pedagógiai munka, pedagógiai megújulás alapja, egyben az iskola információs, kulturális és szabadidős központja is.”³ – olvashatjuk miniszter úr világnapi köszöntőjében. Az elmúlt években több országos olvasási kampánynak is részesei lehettünk, mégsem érezzük, hogy állandó érdeklődés követné munkánkat. 2007-ben az OPKM-ben feldolgozott magyar pedagógiai szakirodalom 1,7%-a (83 mű) kapott olvasással kapcsolatos tárgyszót,⁴ ami a korábbi 7 év 2,6%-os átlagához képest jelentős visszaesés. A 2007-es művek majdnem egytizedét adta lapunk. Az iskolai könyvtárakkal kapcsolatos számadatok még kevésbé mutatják, a nagy érdeklődést. A megjelent pedagógiai könyvek és cikkek 0,7%-a foglalkozik közvetlenül az iskolai könyvtárakkal, mely megfelel a korábbi évek átlagának. Ennek 2007-ben több mint egyharmada a KÉN-ben jelent meg.

Ez ugyan egy kiragadott szempont, és biztosan nem ad komplex képet, de azt gondoljuk, jellemzően mutatja be, hogy az általunk fontosnak tartott téma mekkora figyelmet kap. Fennáll ez mindannak ellenére,

felel-e a tényleges állapot, a valóságban látható kép azoknak a szép eszméknek, melyeket e tárgyról az iskolában és iskolán kívül, gyűlésben és ankéteken vallunk, hirdetünk. Vagyis, világosabban szólva, tényleg használjuk, alkalmazzuk-e a szóban lévő fontos nevelő eszközt, és ha igen, úgy kezeljük-e azt, hogy céljának megfelelően, tehát az ifjúság szellemi és erkölcsi nevelését eszközölhesse.

E kérdésre, hogy kellő felvilágosítást adnak, azt hiszem, nem hivatkozhatom hitelesebb és megbízhatóbb tanukra, mint évről-évre megjelenő iskolai Értesítőkre. Sajnos, hogy e felvilágosítás éppenséggel nem mondható örvendetesnek, megnyugtatónak, sőt egyes esetekben egyenesen elszomorító.

Az ifjúsági olvasmány nevelő erejéről valott nézetünk után ítélve ugyanis azt várnók, hogy eme nézetünket az iskolai Értesítő is a tárgy fontosságának megfelelő, méltó módon kifejezésre juttatjuk azáltal, hogy az ifjúsági olvasmány ügyének külön rovatot, külön fejezetet szentelünk, hogy az ifjúsági könyvtárnak használatáról, a könyvtárba eszközölt új beszerzésekről pontos, kimerítő kimutatást közlünk, és hogy általában ezt a fontos, a gyermek szellemi és erkölcsi képzését eszközöző tényezőt legalább is oly figyelembe és elbánásban részesítjük, mint a testnek edzését és fejlődését előmozdító tornaügyet. Fájdalom, aki ebben a hitben, ezzel a várakozással fog hozzá Értesítőink átvizsgálásához, legyen rá elkészülve, hogy e hitében, e várakozásban keserűen csalódnia fog.

Egy csomó, körülbelül kétszáz Értesítőt néztem át csak úgy találomra, minden válogatás nélkül, és nemcsak középiskolai, hanem polgári- és felső leányiskolai tanító- és tanítónőképző intézeti Értesítőket. Ezen Értesítőknél egy jelentékeny része, mintegy harminc százaléka, egy árva szóval sem tesz említést az ifjúsági könyvtárról. Ennek vagy az az oka, hogy az illető iskolában nincs ifjúsági könyvtár (Ez valóban hihetetlen feltevés.), arról te-

hogy a PISA felmérések eredményei és az olvasásszociológia vizsgálatok elemzésekor mindig kiemelik az olvasásfejlesztés szükségességét. De vajon változott-e a helyzet száz év elteltével? A szóban kinyilvánított sürgetéshez tartozik-e könyvtárat igénylő iskolakép, pedagógiai kultúra és támogatás?

Bár ma már Magyarországon nem minden középiskola ad ki évente iskolai évkönyvet, de érdekes kérdéseket tehetünk fel, elszomorító következtetéseket vonhatunk le a megjelentek könyvtári vonatkozású elemzése után.

Az iskolai évkönyv az iskoláknak az a kommunikációs eszköze, ahol az iskolák bemutatják az utoljára megjelent kötet óta végzett munkájukat, teljesítményeiket, körülményeiket és mindazt, amire büszkék. Szól ez az utókornak és a mának, a szülőknek, a fenntartónak és a szakmának egyaránt. Így ma is azt gondoljuk, hogy az évkönyvben megjelenő témák sokat elárulnak az iskola magáról alkotott képéről, a képviselt felfogásról. Vagyis egy évkönyv elemzése jó – még ha nem is egyedüli – fokmérője lehet az iskolai könyvtár, az olvasóvá nevelés iskolában tanári, vezetői gondolkodásban betöltött szerepének megítélésekor.

Az átvizsgált 94 db 2004 után nyomtatásban megjelent középiskolai évkönyv közül 61-ben (65%) nem tesznek említést az iskolai könyvtárról és tevékenységéről. Ennek egyik oka lehet, hogy az adott középiskolában nincsen könyvtár. A közoktatási statisztika adatai szerint viszont a 612 gimnázium, szakközépiskola, középiskola és középfokú iskola kö-

hát, ami nincs nem is közölhetünk kimutatást. Hát ez bizony, ha feltevésem megáll, nagyon szomorú és tekintve azt, hogy sok helyt három-négy felügyelő ellenőrzi az intézet működését, egyenesen értehetetlen dolog. Vagy pedig, ha a jobbik esetet teszem fel, azt kell hinnem, hogy csak a megfelelő kimutatás hiányzik az Értesítőkből, de nem az ifjúsági könyvtár az illető iskolában. Ez esetben mily mérhetetlen despectus nyilatkozik meg az ifjúsági könyvtárról szóló kimutatás mellőzésében akkor, midőn azt látjuk, hogy azok az Értesítők máskülönben gondosan vannak összeállítva s az iskola állapotának minden más körülményéről és az iskolai élet minden mozzanatáról, az iskolai ünnepélyekről, kirándulásokról, tornaversenyekről, az ifjúság szórakozásáról, sőt még a ruhatárról és egyenruháról is gondos kimerítő értesítést közölnek, midőn azt látjuk, hogy a szertárakba eszközölt beszerzések közt ilyenekről is beszámolnak: 24 kancsó, 6 horog, 8 pohár, 2 vasalódeszka stb.

Nem kevésbé nagy azon Értesítők száma, melyek csak úgy henyén odavetve, általánosságban számolnak be az új beszerzésekről, olyan formán: az ifjúsági könyvtár 25 művel gyarapodott. Hát bizony ez nem sokkal több a semminél, az ilyen Értesítőket bátran oda sorozhatjuk a fent említettekhez, melyek e tárgyról mélységesen hallgatnak. Mert nem annyira az a fontos dolog, hány művel gyarapodott a könyvtár, mint inkább az, melyek azok a munkák. Mert csak akkor ítélni lehet meg, vajon nevezhető-e az új szerzemény valóban gyarapodás a szó ideális értelmében, vagy pedig veszedelmes kóranyagnak. És éppen erre a leglényegesebb pontra nézve kétségben hagynak bennünket a szóban fogó értesítők.

A harmadik kategóriába tartoznak azok az Értesítők, melyek tiszta, világos képet adnak az ifjúsági könyvtár állapotáról és pontos, részletes kimutatást közölnek a könyvtár használatáról, az új beszerzésekről stb. Ide tartoznak első sorban a középiskolák Értesítői, az

zül 99-ben (16%) nem működik könyvtár.⁵ Így a 61% nagyobbik részét inkább a könyvtár láthatatlansága és vagy meg nem becsülése magyarázza. Vagyis valószínűleg van könyvtár, de nem működik, vagy alig működik és/vagy az évkönyv szerkesztői, az iskola vezetése nem tartja fontosnak, nem veszi észre eredményeit, nem büszke munkájára. Ez utóbbiak valamelyikét erősíti az, hogy az iskolai évkönyvekben megtalálható tantestületi, dolgozói névsorokban 25 (27%) olyan iskola esetén is szerepelt könyvtáros, ahol nem közöltek információt a könyvtárról. Szintén a megbecsülés problémájára utal az az elvétve, de előforduló eset, amikor az évkönyv közöl adatot az iskolai könyvtárról, de a könyvtáros-tanár nem szerepel a tanári és dolgozói névsorban sem.

Ha a huszonöt esetben megnevezett iskolai könyvtáros esetét levonjuk a könyvtári információt nem közlő iskolák számából, akkor viszont már azt is mondhatnánk, hogy csak 36 (38%) évkönyv nem közöl adatot. De ezek valójában nem adnak képet az iskolában folyó könyvtár-pedagógiai munkáról. Ha figyelembe vesszük, hogy a 33 számot adó iskolai évkönyv sem egyforma részletességgel tájékoztat, akkor még inkább azt mondhatjuk, hogy az iskolai évkönyvek által tükrözött/közvetített iskolaképnek nem része az iskolai könyvtár.

Az iskolai könyvtárról információt közlő 33 évkönyvekben a következő témák képviselik az ott folyó munkát állomány (24 esetben), könyvtártörténet (5), szolgáltatások (11), rendezvény, versenyeredmény

átvizsgált Értesítők túlnyomó része. Azok között egyet sem találtam, melyet ezen a címen kifogásolni lehetne. Ezen értesítők alapján tehát már kétségtelenül konstatálhatni, hogy azokban az iskolákban rendelkezésre áll a tanuló ifjúságnak ez a fontos nevelő eszköz.

Ezekkel az iskolákkal szemben már csak azt a kérdést vethetjük fel: olyan állapotban vannak-e ifjúsági könyvtáraik, hogy megfeleljenek annak a célnak, melynek szolgálatában állnak. Erre a kérdésre bátran elengedhetném magamnak a feleletet: megadták már előttem sokan, és pedig nemcsak tanférfiak, hanem a napi sajtó is, mely szinte kapva-kap az alkalmon, mikor e részben tanúsított gondatlanságunkért üthet egyet rajtunk. A napokban is olvashattuk egyik napi lapban, hogy tizenkét éves fiú eldicsekedett azzal, hogy már olvasta Wilde Oszkár *Dorian Gray* című munkáját, melyet az ifjúsági könyvtárból vett ki, s melyet az illető tanuló atyjának nyilatkozata szerint legkevésbé volna szabad tanuló kezébe adni. És akik figyelemmel olvasták az *Ifjúsági Könyvtárjegyzék* egyes számait, emlékezni fognak rá, hogy én is ismételtlen közöltem épületesebb szemelvényeket olyan munkákból, melyeket szívtében olvas tanuló ifjúságunk. A legújabb beszerzések közt találtam egy munkát, amelyben például olyan famózus tanok fordulnak elő: „Századunk szellemi vívmányai nem tűrhetik tovább sötét múltból eredő vallást (a keresztény vallásról van szó) és nem látom be, miért ne alkalmazhatnók ifjúságunk nevelésében a vallás tanítás butító rendszere helyett a szellemi műveltség fényes világosságát”. És ismét: „Amily gyengék és a korhadtak a vallás választófalának alapjai, ép oly gyarló anyagból valók a nemzetiség sorompói, melyekkel Európában el akarják egymástól különíteni és külön testekre akarják szakítani az embereket”.

Hát kérdem teljes tisztelettel, minő lélekkel adhatni ilyen munkát egy éretlen tanító ke-

(12), szakmai munka (8), könyvtárhasználat tanítása (3). Ezek együtt adhatnának átfogó képet, de az előfordulások számából az látható, hogy inkább egy-két szempont van jelen a tevékenység bemutatásakor.

Mіндеzen adatok mellett kérdéses, hogy vajon milyen állapotban vannak középiskoláink könyvtárai. Vajon állományuk, szolgáltatásaik megfelelnek-e az iskola igényeinek? És vajon az iskolának vannak-e szakmai elvárásai könyvtárával szemben? Vajon ma a sajtó kapva kap-e azon az alkalmon, ha egy iskolai könyvtárban nagy gondok vannak, vagy ha kiemelkedő teljesítményt nyújtanak? Bár kutatások nem állnak rendelkezésünkre arra nézve, hogy az iskolavezetők, pedagógusok hogyan vélekednek a könyvtár tanításban-tanulásban betöltött szerepéről, konferenciákon tapasztalhatjuk, hogy kevés a valóban könyvtárpedagógiai igényeket támasztó kolléga és vezető. Megítélésünk szerint ettől többen vannak a könyvtáros-tanár munkájában megbízó, azt általánosan igénylő igazgatók. Ezekben az iskolákban nagyon sokféle jó gyakorlatot találhatunk az olvasóvá nevelés tekintetében is. De sajnálatos módon a legtöbben a megtűrt vagy egyáltalán nem működtető vezetők közé tartoznak. A sajtó figyelméhez csak két adatot szeretnénk hozzátenni kommentár nélkül: Négy országos napilap 2007-es évfolyamában⁶ 18 olyan írás jelent meg, amely valamilyen összefüggésben, felsorolásban említette az iskolai könyvtárat, és 3 olyan, ami róla szólt.

De az olvasás és könyvtárpedagógia iránt érdeklődő/elkötelezett

zébe, és micsoda pedagógia az, amely ilyen munkák olvastatásával akarja az ifjúságot valóságos és hazafias szellemben nevelni?

Szó sincs róla, nincs itt az iskola részéről a vallás és haza ellen elkövetett tudatos merényletről szó. Pusztán a munka nemismerése okozta, hogy belekerülhetett az ifjúsági könyvtárba. De hát miért szerzünk meg olyan munkát, amelyet nem ismerünk? Itt a hiba, e részben már nem menthet fel bennünket a kötelezőmulasztás, a gondatlanság vádjá alól, mert azt a munkát könnyű lett volna megismerni. Csak figyelembe kellett volna venni a Jegyzék útmutatását, amely azt a munkát 28. számában behatóan ismerteti. Ezek után, azt hiszem, bátran állíthatni, hogy ifjúsági könyvtáraink nagy része, sőt, merem mondani legnagyobb része nincsen olyan állapotban, hogy azt a magas sztos célt, melyet szolgálnia kellene, sikeresen szolgálhassa. Vagyis igen sok iskolánkban megvan ugyan ez a fontos nevelő eszköz, de nem kezeljük azt a célnak megfelelő, hanem éppen a céllal ellenkező módon.

Ennek konstatálása, azt hiszem, alkalmas összekötő kapcsul szolgál arra, hogy Megyesi Ferencnek „Az ifjúsági könyvtárak” című cikkére néhány megjegyzést tegyek. Mindenekelőtt köszönetet mondok neki azon elismeréséért, mellyel a Jegyzéknek adóz, természetesen pusztán az ügy iránti tekintetből, mert ha elismerjük a Jegyzékről, hogy „nagy körültekintéssel, lelkiismeretességgel és szaktudással” készül, akkor figyelembevételét is ajánljuk, ami kétségtávol az ügynek válik javára. Sajnos, a dicséretet nyomban követi az a kissé lehűtő megjegyzés, hogy a Jegyzék ma már nem elegendő. Az ok pedig, amely miatt nézete szerint ma már nem elegendő az, hogy a benne ajánlott művek tömege oly nagy, hogy a kiválogatás nehéz. Ez okból egy betűszerinti tárgymutató összeállítását tartja szükségesnek, amely ezt a munkát jelentékenyen megkönnyítené. Ez szorosán véve az egyetlen, cikkírónak valamennyi kifogásai, illetve ki-

pedagógus és iskolai könyvtáros nincsen segítség nélkül. A *KÉN*-en kívül jelentős tevékenységet fejt ki a *Csodaceruza* c. folyóirat és néhány pedagógiai szakmai szervezet élükön a Magyar Olvasástársasággal (HUNRA), a Gyermekkönyvek Nemzetközi Tanácsával (IBBY) és a Könyvtárostanárok Egyesületével. Írásaik, rendezvényeik segítségével meg lehet ismerkedni a modern célkitűzésekkel, módszerekkel és természetesen a témát érintő vitákkal. Mégis azt tapasztaljuk, hogy az említett források, szervezetek ismertsége alacsony, az iskolai, iskolai könyvtári munka olvasóvá nevelési tevékenysége sok esetben nem kielégítő, ha egyáltalán létezik. Ennek oka viszont nemcsak az igények elégtelenségében keresendő, hanem az állomány minőségében is.

Ma már nem állnak rendelkezésre kifejezetten az iskolai könyvtárak állománygyarapítását segítő kurrens jegyzékek. Ennek több oka van. Az egyik, hogy a rendszerváltás óta nagy pedagógiai szabadsága van a tantestületeknek, így a könyvtárostanároknak is. Az iskolák típusuktól, fenntartójuktól, társadalmi környezetüktől, pedagógiai szemléletüktől, tannyelvüktől, anyagi lehetőségeiktől függően nagyon sokfélék lehetnek. Így az általános könyvjegyzékek semmiképpen nem lennének elegendők. Másrészt ma már nincsenek kötelezően követendő ideológiák, nincsenek tiltólistán lévő művek, nincsenek kötelezően beszerzendő művek. Ebben a helyzetben sokkal nagyobb a fontossága és a felelőssége a könyvtáros-tanárnak,

vánságai közt, amelyről mondhatni, hogy tényleg a Jegyzéket illeti. És ennek tagadhatatlanul van is némi alapja.

Arra nézve ugyanis, ki a Jegyzékről csak főnnállásának 18-ik évében vesz tudomást, és csak ezen hosszú idő múlva szánja el magát az ifjúsági könyvtárnak nevezett Augias-istálló kitisztítására, arra nézve a Jegyzékben való eligazodás tagadhatatlanul némi nehézséggel jár. De hát azért azt hiszem, sokkal több joggal vádolhatni meg azt, ki a rendezését elmulasztotta akkor végbe vinni, amikor annak ideje volt, mint a Jegyzéket. Mert csak az I. vagyis alapvető jegyzék segítségével kellett volna a könyvtárba nem való munkákat kiselejtezni, és ezzel a rendezés tulajdonképpen már végbe ment volna.

Attól fogva már csak az új beszerzéseknél kellett volna a Jegyzék újabb számainak figyelembe venni, ami útját állta volna annak, hogy a könyvtárba újabb, oda nem való munkák kerüljenek bele. De hát, jól meggondolva a dolgot, a Jegyzék alapján való rendezésnek nehézsége a jelen időre vonatkozólag sem forog fenn, mert hiszen az említett műveletet ugyanazon módon most is és bármikor minden nagyobb nehézség nélkül végbe lehet vinni. Megvan ennek a munkának megkönnyítése végett ott, ahol az legszükségesebb, t.i. az alapvető munkáknál a cikkírótól ajánlott betűszerű tárgymutató is. Tekintse meg az alapvető Jegyzéket és meg fogja azt ott találni. Nem hinném, ezek után, hogy joggal mondhatjuk róla, hogy ma kevésbé elegendő, mint volt a múltban. Ezzel természetesen nem akarom azt mondani, hogy nem volna kívánatos egy általános, az összes füzetekre kiterjedő betűszerinti tárgymutató; ellenkezőleg egyenesen szükségesnek tartom azt, és már régebben tervbe is vettem elkészítését. Hogy mindezt nem készítettem el azt, nagyon közönséges prózai akadálya van, amelyet, ha sikerül

tájékozottságának együttműködési készségének az állománygyarapításában is.

Az állományok ideológiai megtisztítása a rendszerváltozás óta általában megtörtént. Kézikönyveink szerint viszont a tervszerű állomány apasztásnak ki kell terjednie a tartalmilag elavult ismeretterjesztő művekre is. Ez sok helyen nem történt meg, részben mert nincs pénz az újjal pótlásra, részben mert ragaszkodunk ahhoz ami már megvan. Bár nem támogatjuk az összes, tartalmilag elavult mű selejtezését, hiszen a tudomány fejlődésének megértéséhez szükségesek, jelenlétük aránya minimális kell, hogy legyen egy iskolai könyvtárban.

Az új beszerzéseket ugyan nem segíti iskolai könyvtári gyarapítási tájékoztató, de mint már említettük rendelkezésre áll az *Új könyvek*, mely a teljes könyvtermést igyekszik követni. További, bár nem teljes, de iskoláknak szánt áttekintést ad a TANOSZ által évente kiadott *Tanulást, tanítást segítő kiadványok* jegyzéke, mely tantárgyanként ad válogatott bibliográfiát a tankönyvekről, kézikönyvekről. Nem könyvkiadókhöz kötött kifejezetten iskolai állománygyarapítási jegyzék a NAT kiadása után egy jelent meg Dragon és Homor összeállításában.⁷ Ebben műveltségi területenként található az ajánlott, de kereskedelmi forgalomban nem feltétlenül kapható műveket. Így a tájékozódás részben bonyolultabb, mint száz éve, mert sokkal több kiadó van jelen a piacon sokkal többféle és nagyon különböző minőségű művekkel. Másrészt viszont ma már az internet

elhárítani, nem fog rajtam múlni, hogy ennek a szükségnek is eleget tegyek.

Mi a cikkírónak többi kívánságait illeti, azok, mind merő részletkérdések, melyek a Jegyzékkel szemben nagyon alárendelt jelentőségűek, sőt a nélkül meg sem oldhatók. Így pl. azokat a különféle speciális jegyzékeket, melyeket cikkíró szükségesnek tart, nem is lehet másképpen összeállítani, mint az általános jegyzék alapján. Erre van tehát kétségen kívül mindenekelőtt szükség. Azzal a feladattal t.i. azoknak részletes jegyzékeknek összeállításával bizony megbírkózhatik a „tanári testület legifjabb, tehát legkevésbé tapasztalt” tagja is, kire a könyvtárosságot bízják, arra elegendő az ő „saját olvasottsága” is, ám annak az általános jegyzéknek az elkészítésére, jól mondja a cikkíró, „óriási olvasottságra” van szükség: óriási olvasottságra, aminővel az irodalmak rengeteg terjedelménél fogva már egyetlen ember sem rendelkezik.

Midőn így oly nyomatékosan hangsúlyozom az általános jegyzék fontosságát, távolról sem akarom ezzel azt mondani, hogy azok a speciális jegyzékek nem kívánatosak. Megkönnyítenék azok kétségkívül mind a könyvtár rendezését, mind annak használatát. Akik figyelemmel kísérték az ifjúsági könyvtárak ügyével foglalkozó irodalmat, tudni fogják, hogy cikkírónak mind azokra a jegyzékekre vonatkozó, mind egyéb kívánságait magam is már régebben szóvá tettem, sőt egyes jegyzékeket, pl. a kötelező olvasmányok jegyzékét össze is állítottam, úgy szintén az osztálykönyvtárak fölállítását is sürgettem. Ezzel természetesen megint nem akarom azt mondani, hogy cikkíró fölösleges munkát végzett. Vannak dolgok, melyeket nem lehet elégszer ismételni, és ismételni kell mindaddig, amíg meg nem valósulnak.

Még csak a cikkírónak azon vérmes reményéről tanúskodó állítására, mely szerint Jegyzékem alapján, ha azt a tőle ajánlott pótlások

segítségével könnyebb tájékozódni akár vidékről is.

Így a gyarapításkor fontos, hogy annak alapelveivel tisztában legyünk, ismerjük a tájékozódási forrásokat, de a művekről való döntéshez a magas műveltség és a munkaközösségekkel való együttműködés is elengedhetetlen. Vagyis sem elvi, sem gyakorlati okok miatt nem elegendő egy tájékozódási forrás. Ma, amikor a könyvtárostanárral alkalmazása kötelező, a probléma megoldását nem a képzetlen könyvtárosoknak szóló útmutatásban látjuk. Bár elszomorító az, hogy egy 2001-2002-es reprezentatív kutatás az iskolai könyvtárak 13%-ában nem talált könyvtárost, továbbá csupán 66%-uk rendelkezik pedagógus és 50%-uk könyvtáros képesítéssel.⁸

Az iskolai könyvtári gyarapítás alapelvei közt első, hogy a gyűjtőköri szabályzatot a pedagógiai program, vagyis az iskola profilja, deklarált pedagógiai céljai, és elfogadott értékei határozzák meg. Ez vitathatatlan, de mégis túlzás, hogy kézikönyveink elsősorban a tanítás és a pedagógus szempontjából közelítenek a témához, és a tanulás, a tanuló szempontjából kevésbé fogalmazzák meg az elvárásokat. A tanítás szolgálatának egyik következménye, hogy a tanítást nem közvetlenül támogató szépirodalom mellék-gyűjtőkör. Fontos szempont, hogy a könyvtártípusok közül az iskolai könyvtár az, mely a legerőteljesebben minőségiorientált, és amelyben a legfontosabb a tartalmi arányosság.

Ma az iskolai könyvtárosoknak, könyvtárostanároknak, ha állománygyarapításról van szó a leggyakrab-

kal bővítem, „minden intézet a vallás- és közoktatásügyi miniszter intézkedése nélkül is céljának megfelelő, hivatása magaslatán álló ifjúsági könyvtárt szervezhet”, kívánok megjegyzést tenni. Jól mondja a cikkíró: szervezhet. Csakhogy a posse ad esse, a lehetőségtől ma valóságig nagy a távolság. A lehetőség már régen megvan adva, megadta azt a Jegyzék, amit kétségtelenül bizonyít az, hogy segítségével, útmutatásai alapján sok intézet tényleg rendezte, kiselejtezte ifjúsági könyvtárát. De sokkal nagyobb azon iskolák száma, ahol a lehetőség megvalósítása még mindig vár magára. Tisztel tudom, sőt értem is azok reménykedését, akik- e téren is állapotaink javulásában bíznak, de nem kevésbé jogosultnak tartom azok kétkedését, akik nem osztoznak abban föltétlenül. Elég szomorúan bizonyítja ezt az a bánásmód, amint azt fönt épen az iskola Értesítőkből kimutattam, amellyel ezt a fontos ügyet kezeljük.

ban az ingyen tankönyv – tartós tankönyv témakör és a fix költségvetés hiánya jut eszébe. Így száz év elteltével is mondhatjuk, hogy az elméletben megfogalmazott lehetőségek, elvárások és a valóság közt nagy a távolság. Mégis azt is megállapíthatjuk, hogy az iskolai könyvtárügy sokat fejlődött. A tanári és ifjúsági könyvtárak összevonásra kerültek, tanterveinkben szerepel a könyvtárhatszárhasználat, van szakmai egyesületünk, ebben az évben megkezdődik a könyvtárostanár-képzés (könyvtárpedagógia-tanár!). De mindezen területek még mindig sok fejlesztést és az iskolaügybe, pedagógiába való szervezesebb integrálást igényelnek. Az igazi javuláshoz odafigyelés, igény szükséges a pedagógusok és a kormányzat részéről egyaránt.

3. Egy sátorlajújhelyi gyakorlat

Jámbor György:¹⁰

Az ifjúsági könyvtárak kezelése
(Magyar Középiskola, 1910. 293-294. p.)

Azon elméleti irányú fejtegetésekhez, melyek folyóiratunk hasábjain az ifjúsági könyvtárakról megjelentek, én egypár gyakorlati észrevétellel szeretnék hozzájárulni a kérdés tisztázásához s bemutatom főbb vonásaiban a mi intézetünknek, a sátorlajújhelyi főgimnázium ifjúsági könyvtárának berendezését és kezelését.

Az ifjúsági könyvtár két részből áll: az egyik a kötelező olvasmányok tára, a másik a tulajdonképpeni ifjúsági könyvtár.

Az elsöben a magyar irodalom tanításához feltétlenül szükséges házi olvasmányok foglalnak helyet. Az ifjúsági könyvtárnak az öre a magyar nyelvi tanárok meghallgatása után megszerzi (illetőleg kiegészíti) az utasítások által minden osztály számára megkövetelt irodalmi műveket elegendő példányban (minden 2-3 tanulóra 1-1 példány); kiegészíti minden osztályban a „kötelező olvasmányok” jegyzékét, amelyeket évvégéig mindenkinek el kell olvasnia. Átadja leltár szerint a könyveket az osztálykönyvtárosának, aki azokat minden osztályban lévő kis szekrénybe helyezi el. Az osztálykönyvtáros mindenkor rendelkezésre áll az osztálytársainak; a kivett könyvekről pontos jegyzéket vezet. A kivett könyvet legkésőbb 2 hét múlva vissza kell hozni. A kötelező olvasmányokról tartalmi kivonatot készít minden egyes tanuló egy tartósabb kemény füzetben. Ezt a tartalmi kivonatot minden osztályban a magyar nyelv tanára ellenőrzi. A tartalmi jegyzeteket mindenkinek meg kell tartania gimnáziumi tanulmányai végéig. Meg kell jegyezni, hogy az alsó három osztályban az osztálykönyvtárosi tisztet a magyar nyelv

Müller Istvánné¹¹

2008

A bal oldali cikkben bemutatott piarista gimnázium utódintézménye a Kossuth Lajos Gimnázium, Szakközépiskola, Kollégium és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény, mely az előd könyvtárának megmaradt töredékét külön helyiségben öri

Ma már nem különül el a tanári és tanuló könyvtár, de az iskolai könyvtár négy egységből áll.

A könyvtárban külön helyiségben található a szépirodalmi alkotások. Nem választottuk külön a kötelező olvasmányokat, ezek a magyar és a világirodalom klasszikus és modern alkotásai között foglalnak helyet. A diákok a kötelezők keresgélése közben egyéb olvasmányokra is ráakadhatnak, tudatosulhat bennük, hogy a kötelező olvasmánnyá avatott művön kívül az adott szerző más alkotásait is elérhetik.

Intézményünk legforgalmasabb helyén üveges tárlókban helyezük el egy rövid időre az újonnan érkezett dokumentumokat, a tanári szobában pedig a faliújságon hirdetésként függesztjük ki a frissen érkezett könyvek jegyzékét. Így mindenki tudomást szerezhet a frissen beszerzett újdonságokról.

Egy másik helyiségben helyezkedik el a tankönyvtár. Ennek állománya segíti a pedagógusok munkáját. A tanórán folyó munkához különböző tartós tankönyveket, feladatgyűj-

tanára látja el. A kötelező olvasmányok különösen az I. és a II. osztályban vannak meg nagy számban, mert hisz ezekben az osztályokban is magyar nyelvi órák nagy száma miatt már az iskolában elolvashatják az előírt olvasmányok nagy részét.

A könyvtárak másik része a főkönyvtár, amely külön helyiségben nyer elhelyezést az „Olvasóterem” mellett. Ebben foglal helyet a többi az ifjúságnak ajánlott és jó ifjúsági olvasmányok mellékeivel bíró munka. (A keresettebbek több példányban.) Nem akartam azt mondani, hogy azok a munkák, amelyek a kötelező olvasmányok közt nincsenek, mert bizony van itt is olyan is, ha nem is olyan nagy számban. Mert kértem, hogy nem kell-e megjeleníteni Jókai Új földesurának a főkönyvtárban is, bár ez már megvan az V. osztály kötelező, olvasmányai közt?

Mondanom sem kell, hogy a könyvtár ezen részének a kiegészítése nagy körültekintéssel történik, az idősebb kartársak is nagyban támogatják a fiatalabb könyvtárost. De az ifjúságnak is, különösen a legmagasabb osztályok (VII. VIII.) tanulóinak kívánságait is figyelembe veszi a könyvtárőr, ha kívánságuk teljesítése által egyéni hajlamokat támogatjuk. Mindenesetre az ifjúság kezébe való könyvet kérhetnek csak.

A könyvtár beosztását a következőkben ismertetem:

A könnyebb kezelhetőség kedvéért több csoportra oszlik: Az A/ csoportban a theologiai és filozófiai; a B/-ben az ifjúsági irodalom, az alsó négy osztály számára szánt munkák; a C/-ben az eredeti-, az F/-ben a történelmi, a G/-ben a természettudományi munkák kapnak helyet.

Az alsó osztályosok (I-III-ig) számára az illető osztály magyar tanára válogat a könyvtárból, főképp „az ifjúsági irodalom” csoportból, a tanulók életkorának, fejlettségének és egyéniségüknek megfelelő műveket. A többi osztályosok részére minden osztályban ki van

teményeket, szöveggyűjteményeket vehetnek igénybe egy-egy órára nagyobb példányszámban. De a tanulók számára is nyitott ez az állományrész és kölcsönözhetnek is innen tankönyveket.

A könyvtár egy harmadik helyiségben található a szakirodalmi gyűjtemény. Az iskola tanárai és a diákjai szabadon válogathatnak az itt található művek között. A tanulók szívesen keresgélnek itt, ha a házi feladat megoldásához keresnek segítséget, ha kiselőadásra készülnek, ha az érettségire, felvételre készülve jobban el akarnak mélyedni valamilyen témában, vagy egyszerűen csak érdeklődnek valamilyen tárgy, témakör iránt.

Az iskolai könyvtár állományának gyarapítása nagy gonddal történik. Mindig figyelembe vesszük a szaktanárok igényeit, javaslatait, az új dokumentumok érkezéséről pedig a fentebb már említett módon tájékoztatjuk a felhasználókat.

Könyvtárunk nyomtatott dokumentumait szabadpolcon és üveges szekrényekben, az audiovizuális dokumentumokat pedig mind üveges szekrényekben tároljuk, és onnan szolgáltatjuk

A felhasználók szabadon, önállóan válogathatnak az állományban, azonban természetesen mindig számíthatnak a könyvtáros segítségére, ha ezt igénylik.

A válogatást még hagyományos

függesztve a főkönyvtárnak teljes katalógusa s itt már mindenki szabadon választhat. Általában jól választanak, t.i. nagyon ritkán választ egyik-másik tanuló olyan művet, ami még nem neki való. Mert sohasem szabad megfejtkezünk arról sem, hogy mindig akad egy-egy osztályban néhány olyan tanuló, akit csak olyan művek olvasása elégít ki, aminőket rendszerint csak az egy, esetleg két osztállyal magasabban járók szoktak olvasni.

Hetenként minden osztály számára van egyszer könyvtári óra. Még pedig a következő nagyon egyszerű módszer szerint: mindenki feljegyzí egy körülbelül oktáv nagyságú papírásra azt a könyvet, amelyet ki szeretne venni, felsorol még egyet-kettőt, hogy abban az esetben, ha az elsősorban kívánt mű nincs benn a könyvtárban, a második-, illetőleg a harmadsorban feljegyzettet kapja meg. Elég feljegyezni a csoportot, a sort, a számot. Ezt a cédulát a nevével ellátva beleteszi abba a könyvbe, amelyet be akar adni. A könyvtári napokon tíz perc alatt az osztálykönyvtáros ezeket összegyűjti és leviszi a főkönyvtárba, ahol az ifjúsági könyvtárosok veszik át. Bejegyzik valamennyinél a behozatalt s aztán kikeresik a kívánt könyveket, bejegyzik s beteszik a cédulát; és délután egy meghatározott időpontban már a kikészített könyvet veheti át mindenki. Nagyon kevés időt veszít el az ifjúság ezen a címen. Jellem, az eljárást még egyszerűsíthetjük olyan esetben, ha a könyvtári napra következő napon (tehát ha nem szombaton van a könyvtár) előadás van, akképpen, hogy tíz perc alatt az osztálykönyvtáros ismét érte jön a könyvért s ilyenkor még be se kell külön fáradni a tanulónak az iskolába. Egy fél év óra kezeljük így a könyvtárt s mondhatom, hogy nagyon célszerűnek bizonyult. A könyvtárúr rendszerint jelen van a könyvkiosztásnál.

Ezen, nem kötelező olvasmányokról is be kell mindenkinek számolnia. Pár sorból álló tartalmi kivonatot mindig megkívánnak a ma-

cédulakatalógus segíti könyvtárunkban.

Diákjaink természetesen szeretnek internetezni. Ma az internet-hozzáférés a felhasználók természetes igénye a számítógéptermén kívül a könyvtárban is, ezért erre is lehetőséget nyújtunk az iskolai könyvtárba telepített számítógépeken.

Az olvasóvá nevelésben fontos szerepet szánunk a könyvtárhasználat tanulókkal való megismertetésének. Minden tanév elején a 7. és a 9. osztályos tanulókat elhozzák egy-egy könyvtári órára – melyen ma már foglalkozást értünk – a magyar szakos tanárok. Ezeken az órákon a diákok megismerik a könyvtár szerkezetét, elrendezését, megtanulják a tájékozódás módját, ez segítségükre van a későbbi felhasználás során, de abban is, hogy talán könnyebben boldogulnak, ha más könyvtárakban fordulnak meg. Ezek után a könyvtári órák után a diákok már nem érzik idegennek, ismeretlennek az iskolának ezt a részét, ezért bátrabban veszik igénybe, könnyebben jönnek be, ha szükségük van valamilyen olvasmányra, információra.

Könyvtárunk minden nap 8.00 - 15.30-ig tart nyitva. A diákok általában a szünetekben keresik fel kölcsönzési céllal, helyben használatra a lyukasórákban és a délutáni órákban van lehetőség. Sajnos nehezíti az iskolai könyvtár használatát, hogy délelőttönként gyakran tanítási óráknak is helyet kell adnunk.

Az idők során sokat változhattak a módszerek, de a feladat azonos maradt. Könyvtárunk tevékenységét to-

gyar nyelv tanárai, természetesen elsősorban a nagyobb epikai, drámai művekből és regényekből, elbeszélésekből. vábbra is az oktató-nevelő munka határozza meg.

Források:

- ¹ Szemák István (1842-1925), tanár, ig., tankönyvíró
- ² Neményi Imre (1863-1942), tanár, ig., pedagógiai író, tanfelügyelő, VKM miniszteri titkár
- ³ Hiller István: Miniszteri üdvözlő levél a világnapon! In: Könyv és Nevelés, 2007/4., 96-97. p.
- ⁴ Az egyszerű számításokhoz a Pedagógiai Adatbázisban hajtottunk végre kereséseket, melyben az olvas karaktersort csonkoltuk a tárgyszó mezőben és szűkítettük magyar nyelvre és a megfelel_ kiadási évre. (<http://opac.opkm.hu/>)
- ⁵ Közoktatási statisztikai adatok 2007, Bp., OKM, 2008.04.15., URL: http://db.okm.gov.hu/statisztika/ks07_fm/ Utolsó letöltés: 2008.08.11.
- ⁶ A Népszabadság, Magyar Nemzet, Magyar Hírlap, Népszava saját honlapján elérhető archívumban való keresés eredménye.
- ⁷ Homor Tivadar - Dragon Katalin (összeáll.): A NAT könyvtárinformatikai követelményrendszer tantárgyi integrációjának megalapozása a tanítás-tanulás folyamatában In: Dán Krisztina - Dragon Katalin - Homor Tivadar: Így működik az iskolai könyvtár, Módszertani útmutató az iskolai könyvtárak működéséhez és működési dokumentumainak elkészítéséhez, Bp., FPI, 1998., 99-164. p.
- ⁸ Varga Zsuzsa: Helyzetkép a hazai iskolai könyvtárakról In: Új Pedagógiai Szemle, 2003. 1. sz. 12-22. p.
- ⁹ Celler Zsuzsanna (szerk.): Az iskolai könyvtár : Könyvtárostánárok kézikönyve, Bp., OPKM, 1998., 253 p.; Dán Krisztina: Iskolai könyvtári ismeretek, Bp., KI, 2002., 87 p., Dán - Dragon - Homor im.
- ¹⁰ Jámbor György (1881-??), 1908-13-ig a sátoraljaújhelyi főgimnázium tanára (magyar, latin, német, ógörög, filozófia) a könyvtár őre
- ¹¹ A könyvtár jelenlegi „őre”.

Az olvasásról

Erővel olvasni. Néha nagyobb erővel olvasni, mint amilyen erővel az írás készül, melyet olvasol.

Áhítattal, szenvedéllyel, figyelemmel és kérlelhetetlenül olvasni. Az író fecseghet; de te olvass szűkszavúan. Minden szót, egymásután, előre és hátra hallgatódzva a könyvben, látva a nyomokat, melyek a sűrűbe vezetnek, figyelni a titkos jeladásokra, melyeket a könyv írója talán elmulasztott észlelni, mikor előrehaladt műve rengetegében. Soha nem olvasni fitymálva, mellékesen, mint akit egy isteni lakomára hívtak, s csak a villa hegyével turkál az ételekben. Elegánsan olvasni, nagylelkűen. Úgy olvasni, mintha a siralomházban olvasnád az utolsó könyvet, melyet még beadott celládba a porkoláb. Életre-halálra olvasni, mert ez a legnagyobb, az emberi ajándék. Gondold meg, hogy csak az ember olvas.

Márai Sándor